

Recenzja rozprawy doktorskiej Olgi Anny Barbasiewicz pt. „Pomniki i miejsca pamięci a relacje międzynarodowe. Przykład Japonii i Stanów Zjednoczonych – perspektywa Japońska”.

Recenzowana praca napisana została pod kierunkiem naukowym prof. dra hab. Klause Ziemera na Wydziale Nauk Historycznych i Społecznych Instytutu Politologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Na liczącą 239 stron rozprawę składa się 5 rozdziałów, wstęp, zakończenie bibliografia i załączniki.

Praca ze wszech miar ciekawa i interesująca z naukowego punktu widzenia, przy tym niezwykle aktualna politycznie, biorąc w szczególności pod uwagę aktualną sytuację międzynarodową w regionie Azji i Pacyfiku, a nade wszystko obecne relacje Chin i Japonii z ich najbliższymi sąsiadami. Literatura przedmiotu wykorzystana w pracy wystarczająca dla udowodnienia stawianych hipotez i pytań badawczych. Pracę czyta się z dużą przyjemnością ze względu na spokojny, wyważony i przystępny język narracji. Autorka bez wątpienia swobodnie porusza się na obszarze analizowanej tematyki i ze sporym znanstwem ocenia wiele złożonych aspektów stosunków japońsko-amerykańskich po drugiej wojnie światowej. Autorka jasno precyzuje główne przesłanie pracy, jakim jest ukazanie wszystkich aspektów i problemów związanych z pamięcią, pomnikami i innymi miejscami pamięci w relacjach Japonii ze Stanami Zjednoczonymi.

W celu określenia roli pomników w polityce Japonii wobec USA autorka stawia następujące pytania szczegółowe:

- 1) Jaką rolę odgrywa pamięć historyczna w naukach o polityce?
- 2) Jak Japończycy rozumieją pojęcie pamięci?

- 3) W jaki sposób pamięć wpływa na decyzje polityczne w Japonii i kto je podejmuje?

Ponieważ aktualnych spraw japońsko-amerykańskich nie da się zrozumieć bez tła historycznego, stawia też pytania:

- 4) W jaki sposób kształtowały się relacje japońsko-amerykańskie od czasów nawiązania stosunków w połowie XIX w. i jak po II wojnie światowej wpłynęły one na tożsamość Japończyków?
- 5) Jakie są niematerialne wytwory pamięci, które można uznać za swoiste *lieux de memoire* według definicji Pierre'a Nory i w jaki sposób zostały one wykorzystane w powojennych relacjach między Japonią i Stanami Zjednoczonymi?
- 6) W jaki sposób pomniki i materialne miejsca pamięci w rejonie Oceanu Spokojnego, nawiązujące do konfliktu między Japonią a USA z czasów wojny na Pacyfiku, wpływają na kreowanie relacji między tymi krajami i stosunek czołowych polityków do wydarzeń z czasów II wojny światowej?
- 7) Którzy aktorzy polityczni i społeczni w Japonii wpływają na tworzenie miejsc pamięci związanych z relacjami ze Stanami Zjednoczonymi?
- 8) W jaki sposób japońscy aktorzy polityczni i społeczni wykorzystują pamięć o wydarzeniach z czasów wojny i poszczególne *lieux de memoire* związane z pamięcią o wydarzeniach z okresu konfliktu zbrojnego ze Stanami Zjednoczonymi?

Rozdział pierwszy jest rozdziałem wprowadzającym w którym autorka bez zbędnego zadęcia teoretycznego stara się – i to z dobrym skutkiem – odpowiedzieć na trzy zasadnicze pytania badawcze: Jaką rolę odgrywa pamięć historyczna w nauce o polityce? Jak Japończycy rozumieją pojęcie pamięci? W jaki sposób pamięć wpływa na decyzje polityczne w Japonii i kto je podejmuje? To rozdział pracy jest niezwykle

potrzebny dla zrozumienia japońskiej narracji, ale i specyficznego, japońskiego punktu widzenia na rolę tego państwa w drugiej wojnie światowej, który bardzo różni się od naszej amerykańskiej czy europejskiej narracji pisanej, co należy podkreślić, przez zwycięzców, którzy mieli nierzadko bardzo uproszczony pogląd, sąd, czy opinie o złożonych meandrach polityki Japonii w Azji poczynając od końca XIX w. aż po rok 1945. Niezwykle obiektywnie autorka ukazała nam wszystkie uwarunkowania wewnętrzne, ale także bardzo istotne, wręcz kluczowe uwarunkowania zewnętrzne, które spowodowały tak różny w porównaniu z III Rzeszą Adolfa Hitlera proces rozliczania się Japonii ze swej przeszłości i roli jaką odegrało Cesarstwo Japonii na Dalekim Wschodzie w okresie drugiej wojny światowej. Trudno polemizować z autorką, kiedy wysuwa i z sukcesem broni swojej tezy, mówiącej, że źródłem narodowej tożsamości Japończyków są relacje ze Stanami Zjednoczonymi. Analiza procesów politycznych jakie zachodziły we wzajemnych relacjach japońsko-amerykańskich poczynając od Odnowy Meiji (1868) do klęski w sierpniu 1945 roku ma tu kluczowe znaczenie. Opis tych stosunków dokonany przez autorkę uważam za więcej niż dobry (patrz str. 58 – 68).

Bez wątpienia na uwagę zasługuje też ta część pracy, która poświęcona jest okupacji amerykańskiej i okresowi zimnej wojny. To ważny fragment rozprawy, ponieważ to na ten okres przypada najważniejszy czas formowania się nowych relacji japońsko-amerykańskich mających głębokie i dalekosiężne konsekwencje dla pozycji i roli Japonii w stosunkach międzynarodowych przez najbliższe pół wieku. Nie sposób zrozumieć historii Japonii po drugiej wojnie światowej bez wnikliwej znajomości realiów politycznych, jakie towarzyszyły powstaniu nowej, demokratycznej i pacyfistycznej Japonii pod ścisłą kuratelą Stanów Zjednoczonych w latach 1945-1952. Z uwagą przeczytałem fragment pracy poświęcony „Podstawowym symbolom, miejscom pamięci – cesarz Japonii, hymn i flaga”, uznając go za bardzo wartościowy.

Autorka przytacza tu wiele faktów nieznanymi bliżej czytelnikowi polskiemu. Mam zaledwie kilka drobnych uwag. Unikałbym sformułowań w rodzaju „dominacja dwóch narodów – Stanów Zjednoczonych i Związku Radzieckiego”, poprawniej byłoby państw lub mocarstw, Związek Radziecki to nie jeden naród, a zlepek 72 narodów, narodowości i grup etnicznych. Bardzo niejasno brzmi sformułowanie autorki, kiedy pisząc o powojennej polityce Stanów Zjednoczonych w Japonii sugeruje, że Stany postawiły na Japonię bo „Jedynie Japonia może im umożliwić przejęcie władzy w Azji” (str. 70). Myślę, że Stany Zjednoczone nie miały takich inspiracji, gdyż były od 1945 w totalnej defensywie politycznej na całym kontynencie azjatyckim. Amerykanom nie udało się utrzymać jedności Korei, zatrzymać zwycięstwa komunistów chińskich na kontynencie, uniknąć wojny koreańskiej w 1950 roku i wojny w Wietnamie. Trudno mówić o jakiś hegemonistycznych aspiracjach Amerykanów, skoro traciło się bez walki kolejne obszary politycznych wpływów na rzecz Związku Sowieckiego i komunistycznych Chin. Dyskutowałbym też z autorką w kwestii oceny obecnej polityki japońskiego premiera Abe. Autorka pisze o nim jako powszechnie postrzeganym jastrzębiu, który „budzi niechęć wśród sąsiadów Japonii, jak również może niepokoić Stany Zjednoczone” (str. 83). To teza zbyt uproszczona. Nie bierze ona pod uwagę zupełnie nowej sytuacji geostrategicznej w Azji, związanej z hegemonistyczną i ekspansjonistyczną polityką Chin w regionie, zbrojeniami atomowymi Korei Północnej, większą aktywnością Rosji Putina na Dalekim Wschodzie i ogólną atmosferą strachu wśród takich państw jak Wietnam, Filipiny, Indonezja, Brunei czy Tajwan wobec spirali zbrojeń Chińskiej Republiki Ludowej. Na stronie 83 autorka pisze, że „Stany Zjednoczone nie zdawały sobie sprawy z rozwoju sytuacji na świecie stawiając na Chiny jako głównego gracza w polityce dalekowschodniej”. Sformułowanie to jest wielce dyskusyjne, raczej należałoby powiedzieć, że Stany Zjednoczone zdawały sobie sprawę, ale ich reakcja na

wydarzenia i procesy zachodzące na azjatyckiej szachownicy po 1945 roku była więcej niż idealistyczna i życzeniowa, stąd też późniejsze rozczarowania.

Walcząc od wielu lat z biurokratyzmem, lakiernictwem i pustosłowiem w nauce polskiej w przypadku prac ocenianych negatywnie piszę recenzje obszerne, precyzyjne, jasno opisujące wszystkie moje krytyczne uwagi i zastrzeżenia, nie ukrywam, że takich prac mam bardzo wiele. W wypadku prac dobrych, ciekawych i ważnych z naukowego punktu widzenia (a z taką pracą mamy do czynienia) piszę recenzje krótkie, bez zbędnych słów. Recenzowana praca spełnia wszystkie kryteria niezbędne do dalszego procedowania. Pracę oceniam wysoko i nakłaniam autorkę do poważnego rozważenia jej ewentualnego wydania w formie monografii.

prof. dr hab. Waldemar Jan Dziak

Kierownik Zakładu ISF PAN

Warszawa, 3.06.2015 r.